

Ю. М. Сафонов,
докторант, Херсонський національний технічний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ТА ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА СИРОВИННОГО КОМПЛЕКСУ КРАЇНИ

У статті розглядаються проблеми текстильної промисловості; надається економічна оцінка льонарству в Україні; відтворено методика відродження льоносировинної бази України.

The problem of textile industry is the economic evaluation of flax in Ukraine played revival technique lonostryvynnoyi base of Ukraine.

*Ключові слова: економічна обґрунтованість, сировинний комплекс, текстильна промисловість.
Key words: economic justification, extractive industry, the textile industry.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Макроекономічна інтеграція має забезпечити узгодження на міждержавному рівні мети соціально-економічного розвитку льонопереробної галузі країни як у кількісній, так і в якісній формі. Має формуватися узгоджена структура, науково-технічна, інвестиційна, соціальна і зовнішньоекономічна стратегія розвитку галузі, що забезпечить найповнішу реалізацію поставлених завдань інтеграційного об'єднання. Між двома рівнями інтеграційного процесу необхідно забезпечити цілковиту єдність. Вона може автоматично досягатися функціонуванням ринкового механізму.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективність інтеграційних процесів може бути забезпечена лише за умови радикального підвищення регулюючої ролі держави на національному рівні та на рівні міждержавних інституцій. За допомогою державних і міждержавних інституцій можуть бути визначені та узгоджені народногосподарські інтереси країни, визначена мета інтеграційного розвитку льонопереробної галузі, відпрацьовані й узгоджені основні напрями інтеграційної політики. Водночас на базі розробленої моделі стратегії інтеграційного розвитку державні та міждержавні інститути повинні формувати інтеграційні механізми та напрями, що забезпечують інтенсифікацію вибраної стратегії інтеграційного розвитку на макрорівні.

Узагальнюючи, І. Сисоєнко пов'язує причини поточного кризового стану галузі з: розпадом економічних, виробничих і технологічних зв'язків між окремими галузями і підприємствами галузі, який виник під час зміни

форми власності аграрних та переробних підприємств; різким скороченням сировинної бази, внаслідок переходу економіки від твердого планування до ринкових умов, що призвело до кризового рівня зниження обсягів виробництва продукції з льону і, як наслідок, до зниження виготовлення текстильної продукції і втрати значної частини внутрішніх та зовнішніх ринків текстилю; особливістю сировини для льонопереробної галузі — льоносоломи або льонотрести — як кінцевої продукції сільгоспвиробника, яку неможливо вільно реалізувати іншим покупцям, окрім підприємств первинної переробки льону, внаслідок значних транспортних витрат; вкрай високим диспаритетом цін, що сформований за умов нерегульованої ринкової економіки переробними підприємствами, які є монополістами на регіональному ринку льонопродукції, (особливо вирізняється розбіжність між вартістю матеріально-технічних ресурсів і вартістю льоносировини); льон, як аграрна культура вимагає складної технології вирощування [5, с. 43]. Скорочення й нераціональне застосування мінеральних добрив, засобів захисту рослин й інших складових урожайності, за умов недостатнього фінансування, призводить до зниження кількості трести, що отримана з одного гектара посівів; неефективність вирощування льону на продаж, оскільки трудомісткість (витрати праці на виробництво одного центнера льоноволокна) у 5—7 разів вище витрат на виробництво одного центнера зерна; відсутність в Україні виробництва спеціалізованих машин, що необхідні для виконання збиральних і післязбиральних операцій (льонокомбайнів, льоноворохосусарок тощо), устаткування для первинної обробки льо-

ну, а також високі ввізні мита на дану продукцію; низька ефективність переробних підприємств, що дає змогу одержувати тільки 25—30% тіпаного льону від загальної маси виробленого льоноволокна; підвищена відповідальність підприємства — члена інтеграційної організації — за свою ділянку роботи сприяє функціонуванню об'єднання як єдиного злагодженого механізму; можливість отримання для переробних підприємств необхідних сировинних та трудових ресурсів у необхідній кількості, для сільськогосподарських — гарантованого ринку збуту; можливість залучення фінансових ресурсів у вирощування льону та у переробку (завдяки об'єднанню спільних фінансових можливостей об'єднання, залученню інвестицій через спільну участь в інвестиційних програмах: участі у конкурсах проєктів, що фінансуватимуться за рахунок грантів; об'єднання спільних фінансових можливостей для забезпечення гарантій на отримання кредитних ресурсів); забезпечення доступу і обміну інформацією щодо різних аспектів діяльності підприємств льонарства; можливість зниження собівартості сировини та вартості готової продукції підприємств льонарської галузі; доступ до маркетингових, юридичних, консультативних послуг.

Автор вважає, що з метою впровадження на підприємствах льонопереробної галузі інтеграційних процесів, насамперед, необхідно визначити головні чинники, що впливають на інтеграційний розвиток льонопереробних підприємств (рис. 1).

При цьому автор відзначає, що для подальшого розвитку льонарські підприємства матимуть наступні переваги інтеграції.

Виходячи із вищевикладеного, автор [5] доходить висновків про доцільність застосування на підприємствах льонопереробки інтеграційних процесів. Отже, інтеграційні процеси мають формуватися в крайніх випадках на двох рівнях. З одного боку, важливе значення мають інтеграційні процеси на макрорівні, що зумовлює встановлення прямих економічних зв'язків між господарськими суб'єктами на регіональному рівні, розвиток інтеграційних процесів між підприємствами сільськогосподарського та промислового призначення, які в комплексі забезпечують повний цикл виробництва для льонопереробної галузі. Проте його явно не досить для ефективної економічної інтеграції. Такий процес є необхідний і на макроекономічному рівні.

Льон є традиційною аграрною культурою для Полісся України. Отже, проблеми льонарства неможливо розглянути у відриві від про-

Рис. 1. Чинники, що впливають на розвиток льонопереробних підприємств (складено за [5])

блем і можливостей розвитку конкретних регіонів його вирощування і підприємств із його переробки.

За останні роки льонарство зазнало чи не найбільшої кризи серед інших галузей сільського господарства регіону. Так, у Поліському регіоні з 23 промислових підприємств з первинної переробки льону залишилось 6 льонозаводів на Чернігівщині, 3 — на Житомирщині, 3 — на Сумщині, 1 — на Волині. І навіть ті, що залишились, працюють на половину, а то й третину потужностей. Як наслідок, виробництво льоноволокна знизилось до 3—5 тис. т за рік, що в десятки разів менше, ніж було на початку 90-х. Україна не лише втратила льоноволокно як експортний товар, а й залишила власну льонопереробну промисловість без сировини. Як відомо, котонізоване льоноволокно за відповідної обробки могло б стати цінною сировиною також і для бавовнопрядильних підприємств [4].

Динаміка спаду льоновиробництва простежується

Таблиця 1. Виробництво льоноволокна на Володарськ-Волинському льонозаводі у 1988—2008 роках (тон)

Рік	Вироблено льоноволокна		Рік	Вироблено льоноволокна,	
	усього	довгого		усього	довгого
1988	2646	748	1999	295	44
1989	2387	476	2000	196	31
1990	2207	408	2001	250	57
1991	2388	560	2002	373	104
1992	2437	681	2003	206	34
1993	2445	556	2004	238	24
1994	1554	196	2005	168	10
1995	1193	248	2006	15	0,7
1996	1039	195	2007	6	1
1997	300	38	2008	11	0,5
1998	123	25	-	-	-

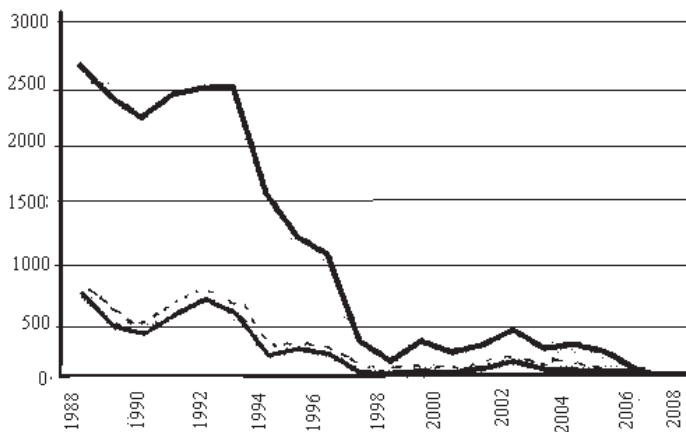

Рис. 2. Динаміка виробництва льоноволокна ВАТ "Володарськ-Волинський льонозавод"

на прикладі ВАТ "Володарськ-Волинський льонозавод", який розташований у центрі Житомирської області. Три агрегатний завод у 90-х роках виробляв у рік по 2,5 тис. т волокна, у тому числі 500 т довгого (див. рис. 2. табл. 1). У виробництві було зайнято 260 осіб. Через кризові явища протягом останніх десяти років виробництво льоноволокна зменшилось до 100—150 т льоноволокна, у тому числі 7—10 т довгого. І тенденція скорочення виробництва триває.

Отже, виробництво зменшилось більше, ніж у 6 разів. Проте завдяки інтеграції переробників сільськогосподарства з льоновиробниками, які взяли в оренду земельні та майнові паї господарств, що перестали функціонувати, підприємство продовжує випускати продукцію.

На думку авторів статті [4], основними причинами кризової ситуації у лляній галузі є: відсутність доступів до дешевих кредитних ресурсів; відсутність попиту на льоноволокно на внутрішньому ринку; руйнування господарських зв'язків з імпортерами льоноволокна, особливо з Росією; відсутність зовнішніх та внутрішніх інвесторів; спрацювання устаткування та застарілість технологій переробки, що зумовлює низький випуск волокна за високих трудозатрат; диспаритет цін між матеріально-технічними витратами на вирощування льону та вартістю льоноволокна; падіння купівельної спроможності населення; відсутність діючої довготривалої Державної програми із розвитку льонарства в Україні, адже прийнято її ще у 2006 р. (Галузева програма розвитку льонарства в Україні на 2006—2010 рр. на сьогодні практично не реалізується); відсутність робочої сили в зв'язку з міграцією сільського населення та непривабливістю зарплат у льонарстві порівняно з іншими сферами працевлаштування; економічна непривабливість вирощування льону, порівняно з рештою культур, що вирощуються на Поліссі.

Автори вважають, що подальший розвиток галузі льонарства переважно залежить від соціально-економічної стабільності в суспільстві та від рівня державної підтримки. Наприклад, на Заході льоновиробникам на 1 га посіву льону надають дотацію 800 євро, а в Україні лише 640 грн.; льонопереробним заводам за кожен вироблений тону льоноволокна надходить 200 євро, а в Україні — нічого.

За прогнозами різних країн світу, льон як екологіч-

но формуюча культура має позитивну перспективу. Тому, на глибоке переконання авторів, не потрібно погоджуватися із подальшим затуханням льонарської галузі. Реальність виходу зі складної ситуації закладено в самій рослині (льону), яка є унікальною з боку багатогранного безвідходного використання. Реалізуючи потенційні можливості льону, за дотримання агротехнічних вимог, на Поліссі можна отримати з 1 га 1—1,5 т льоноволокна, 0,5 т насіння за якості льонотрести 1,5 сортономера.

Окрім того, у період енергетичної кризи цінним енергетичним продуктом є костробрикети, виготовлені з лляної костри. На відміну від решти, даний вид палива (за достатньо високого ККД згорання) є екологічно чистим, а також щорічно відновлювальним енергопродуктом.

Необхідно посилити зв'язок науки з виробництвом, створивши науково-виробничі корпорації, які ефективно функціонують у країнах Західної Європи у вигляді технопарків, пропонують автори [4]. Це надасть можливість швидкого та продуктивного впровадження інноваційних технологій у виробництво, а також підготовки кваліфікованих та практично орієнтованих спеціалістів.

У період кризи та масового безробіття льонарська галузь може стати одним із основних роботодавців для безробітного населення, а отже, і основою добробуту сотень господарств та тисяч сімей на Поліссі. Блакитноока квітка льону має залишатись символом Полісся, а вишиті лляні рушники — символом України.

На аналогічні регіональні проблеми розвитку льонарства вказує і дослідниця із Чернігова В.Крот [3]. Вона наголошує, що з давніх часів льон-довгунець вирощують на Поліссі, називаючи його "поліським шовком", і приділяють цій культурі особливу увагу. Зокрема, у Чернігівській області льон-довгунець як перспективну культуру вирощували в 15 районах, де для її виробництва була створена відповідна матеріально-технічна база, побудовані 10 переробних заводів, придбано достатню кількість спеціалізованої техніки, чітко відпрацьована і освоєна технологія механізованого вирощування і збирання, налагоджена система насінництва. У галузі широко впроваджувалися розробки та рекомендації відомих вітчизняних науковців, зокрема П. Голобородька, І. Карпця, О. Локотя, О. Шпичака та ін.

За обсягом виробництва льону-довгунця Чернігівська область займала до 1995 року друге місце (питома вага регіону в загальнодержавному виробництві коливалася в межах від 21,9 до 31,6%). За останні 10 років в області відбулося нарощування виробництва культури. Відбувалося це за рахунок різних причин, зокрема спад виробництва до 1999р. включно тут відбувався значно меншими темпами, ніж в інших регіонах, що зробило галузь більш привабливою для інвестора у порівнянні з іншими регіонами України.

Негативні тенденції, які відбувалися в льонарському підкомплексі Чернігівщини починаючи з 1991 р., реально могли звести виробництво волокна до надзвичайно низьких обсягів. Аналіз динаміки вирощування льону-довгунця в Чернігівській області засвідчує, що із 1991 по 2005 рр. валовий збір волокна зменшився з 317,8 до 81,1 тис. ц, тобто майже у 4 рази (табл. 2).

Обсяги виробництва зменшились як за рахунок скорочення посівних площ, так і значного зниження врожайності та загального погіршення якості трести. У той же час, починаючи із 2000 р., відбувається поступове збільшення посівних площ, що можна розглядати як позитивну тенденцію, якщо б не значна зношеність наявної техніки, брак добрив та засобів захисту рослин від шкідників та хвороб — усе це призводить до отримання низькоякісної продукції.

Переробні підприємства регіону, представлені 10 льонозаводами загальною потужністю 26,5 тис. тонн: Городнянський, Батуринський, Киселівський, Куликівський, Козелецький, Ріпкинський, Коропський, Іванівський, Сядринський, Новгород-Сіверський. Зазначені підприємства мали міцну виробничу базу, але сільгоспвиробникам, внаслідок порушення паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, різкого підвищення цін на енергоносії, втрати традиційних ринків збуту, стало не вигідно займатись виробництвом льону. Через малі валові збори культури потужності заводів використовувались лише на 10—20%. У таких умовах будь-яке виробництво стає збитковим і починає занепадати. Льонозаводи не стали винятком, за умов постійного зростання виробничих витрат це призвело до їх збитковості та занепаду галузі. Відповідно відбулася ланцюгова реакція і за льонозаводами в кризовому стані опинились вітчизняні текстильні підприємства [3, с. 60].

З початком відсутнього інвестування в галузь, ситуація на льонозаводах дещо покращилась, призупинився занепад виробництва льону-довгунця. Переробні підприємства виступили центрами відродження льонарства. Але сьогодні переробні підприємства регіону експортують майже 100% отриманого волокна, а світовий ринок висуває свої вимоги.

Незважаючи на загальне підвищення якісних показників, 49,18% продукції нижче номера 1. Як результат, головною проблемою льонозаводів у 2005 р. стала наявність волокна низької якості, яке майже не користується попитом та не дає можливості отримати запланований рівень прибутків.

Враховуючи зазначене, можна зробити такі напрями розвитку галузі [3, с. 60]: створення спеціалізованих сільгосппідприємств, які б мали достатню кількість матеріально-технічних ресурсів, для розширеного відтворення; відновлення власної глибокої переробки волокна на пряжу, готові вироби, налагодження переробки короткого волокна; формування на базі льонозаводів вертикально інтегрованих підприємств з розподілом прибутку пропорційно понесеним витрат.

До того ж необхідно розуміти, що без державної підтримки не можна сподіватись на ефективне функціонування галузі. Пріоритетними напрямками державної підтримки галузі має бути: диференціація державних субсидій сільгосппідприємствам згідно з якісними показниками отриманої продукції; з метою стимулювання технічного переоснащення льонозаводів прибуток, на-

Таблиця 2. Динаміка посівної площі валового збору, врожайності волокна в Чернігівській області за період 1991—2004 роки

Роки	Зібрана площа, га	У % до попереднього року	Валовий збір, ц	У % до попереднього року	Врожайність, ц/га	У % до попереднього року
1991	37320		317580		8,5	
1996	16262	43,57	64520	20,31	3,97	46,71
1997	11343	69,75	35770	55,44	3,15	79,345
1998	11155	98,34	36750	102,74	3,2	101,59
1999	7182	64,38	17570	47,81	2,5	78,125
2000	8548	119,02	36910	210,07	4,4	176
2001	9783	114,45	45140	122,3	4,6	104,55
2002	9550	97,62	39155	86,741	4,1	89,13
2003	11771	123,26	56304	143,8	4,8	117,07
2004	15615	132,66	84071	149,32	5,4	112,5

Джерело: [3, с. 59].

правлений на реконструкцію та розширення виробництва, звільняти від оподаткування; забезпечення пільгового режиму кредитування підприємств галузі з частковою компенсацією відсотків по кредитах; з метою забезпечення власної поглибленої переробки волокна на пряжу тканини та іншу продукцію створити відповідний митний режим на ввезення готових виробів.

Льонарство Чернігівщини мало розвинуту матеріально-технічну базу, але внаслідок кризових процесів перехідного періоду галузь зазнала занепаду. Площі посіву під культурою з 1991 по 2004 рр. зменшились майже у 4 рази, врожайність — у 1,5 рази. Було втрачено значну кількість обладнання. Внаслідок втрати ринків збуту, диспаритету цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, зростання вартості енергоносіїв відбувся занепад галузі не тільки на первинній ланці (виробники та льонопереробні заводи), а й на рівні великих текстильних підприємств, що призвело до переорієнтації ринку на експорт льоноволокна.

Як перспективу розвитку галузі, на думку дослідниці [3, с. 61], необхідно розглядати створення спеціалізованих підприємств, формування вертикально інтегрованих об'єднань на базі льонозаводів, відновлення власної глибокої переробки льоноволокна. Всі ці заходи повинні проходити за умови державної підтримки.

Матеріали досліджень стану льонарства у двох провідних льоносіючих регіонах України підтверджують, що вчені й практики-керівники льонопереробного підприємства погоджуються в головному: льон і продукція з нього можуть успішно відродитися і за умови державної підтримки, стати важливим фактором соціально-економічного розвитку підприємств, галузі, льоносіючих регіонів і України в цілому.

Досліджуючи стан і перспективи розвитку льонарства в Україні, необхідно значну увагу приділити і питанням вирощування і переробки льону олійного (кудряша). Без перебільшення можливо сказати, що в країні не просто відроджуються, а фактично відбувається становлення підгалузі з вирощування і переробки льону олійного.

Останнім часом питанням використання льону олійного приділяється велика увага в усьому світі, але ці дослідження спрямовані переважно на переробку насіння. Лише незначна кількість робіт присвячена переробці стебел соломки льону олійного на волокно. Слід

також зауважити, що дослідження, які здійснювалися до цього часу, були спрямовані на обробку волокна, отриманого з льону олійного, за технологією переробки короткого волокна льону-довгунця. Крім того, під час вищезазначених досліджень волокно льону олійного одержували із соломи, тому воно було лубоподібним і мало придатним для подальшого використання в текстильній промисловості [2].

Науковцями ще у минулому столітті доведено, що в стеблах соломи льону олійного міститься коротке волокно, яке можливо застосовувати для одержання мішковини, грубих тканин, шпагату і клоччя. Як засвідчують роботи зарубіжних науковців, сфера застосування волокна льону олійного з кожним роком розширюється, що вказує на перспективність та доцільність його комплексного використання в умовах України [1]. Тому актуальним завданням є проведення аналізу світових інноваційних технологій та існуючих напрямів комплексного використання льону олійного з метою їх перспективного впровадження в умовах України.

Проведений аналіз штапельних діаграм свідчить, що основний діапазон довжини волокна, виділеного з трести льону олійного, знаходиться в межах 40—80 мм та має лінійну щільність 0,9—1,0 текс, що дозволяє використовувати його в промисловості для виробництва змішаної пряжі з бавовною та вовною, медичної вати, і що особливо важливо — без попередньої котонізації.

Зазначені дані є важливими для прогнозування перспективних напрямів комплексного використання волокна льону олійного не тільки у текстильній промисловості, а й у багатьох інших галузях промисловості, насамперед, у целюлозопаперовій.

Відкриті останніми роками ефективні медико-біологічні властивості лляного насіння та олії, одержаної з нього, різко стимулюють вирощування цієї культури, збільшення її використання у хлібопекарській, кондитерській, маргариновій промисловості.

Сфера застосування льону олійного розширюється — використовують його для виробництва продуктів дієтичного харчування, виготовлення косметичних препаратів, нових лікувальних засобів. Багатий світовий досвід використання льону олійного підтверджує, що питання комплексного використання культури в Україні є необхідним завданням сьогодення.

У результаті досліджень ряду науковців минулого століття доведено, що вихід волокна в олійному льоні змінюється від 10,5 до 16,6% ваги всієї соломи. Якщо прийняти середній вихід волокна 12%, а врожайність соломи 8,5 ц/га, то з одного гектара льону можливо отримати після обробки близько центнера волокна. Солома, яка містить до 50% целюлози, служить сировиною для виробництва цигаркового паперу, картону.

У ряді країн у якості лігніоцелюлозної сировини для виробництва високоякісного цигаркового та банкового паперу з успіхом використовується волокно і навіть уся солома льону олійного, забезпечуючи збереження лісів. У Італії волокно льону олійного використовують для відновлення якості рециркульованих волокон. У процесі обробки волокно льону олійного частково механічно модифікується, а потім його вводять

до складу паперової маси. Простота підготовки пульпи із стебел льону олійного дозволяє виконувати цю операцію навіть у фермерських господарствах.

ВИСНОВОК

Дослідження Центрального науково-дослідного інституту комплексної автоматизації легкої промисловості (ЦНДІЛК) Російської Федерації (м. Москва), Науково-дослідного інституту нетканих матеріалів (ЦДІНМ), (м. Серпухів); Центрального науково-дослідного інституту бавовняної промисловості (ЦНДІБП) (м. Москва) та ін., свідчать, що волокно льону олійного з успіхом можна використовувати для одержання ефірів целюлози та усіх продуктів, отримуваних на її основі.

Грунтовні дослідження з нетекстильного використання волокна льону олійного та конопель здійснюються в польському Інституті натуральних волокон (м. Познань) під керівництвом його директора Р. Козловського.

На сьогодні в Російській Федерації у рамках цільової програми "Лен — в товари России" розроблено новий асортимент виробів медичного призначення з лляного волокна та льоновмістких сумішей. У результаті робіт, проведених у ЦНДІЛКА та інших науково-дослідних інститутах, доведено можливість одержання лляної мікроскопічної целюлози із льону олійного. Запропоновано волокно льону олійного переробляти у гігроскопічні текстильні вироби медичного та санітарно-гігієнічного призначення, а також продукцію одноразового та короткотермінового використання. Так, наприклад, пропонується отримання гігроскопічної вати, з вмістом волокна льону-довгунця та льону олійного. Проаналізовані роботи свідчать, що волокно льону олійного може бути застосоване для одержання санітарно-гігієнічних виробів, а також у текстильній промисловості для змішаного прядива при умові його модифікації за довжиною.

Література:

1. Горач О.О. Перспективи комплексного використання льону олійного // О.О. Горач, Г.А. Тіхосова, Л.А. Чурсіна // Праці Таврійського державного агротехнологічного ун-ту. — 2010. — Вип. 10. — Т. 1. — С. 30—39.
 2. Живетин В.В. Масличный лён и его комплексное развитие / В.В. Живетин, Л.Н. Гинзбург. — М.: ЦНИИЛКА, 2000. — 387 с.
 3. Крот В.В. Сучасний стан та перспективи розвитку галузі льонарства в Чернігівській області / В.В. Крот // Наукові дослідження в льонарстві та коноплярстві України: матеріали наук.-техн. конф. молодих вчених (Глухів, 2—3 листопада 2005 р.) / Інститут луб'яних культур УААН. — Суми: ВВП "Мрія-1" ТОВ, 2006. — С. 58—61.
 4. Простиченко В.С. Поліський льон: минуле, сьогодення, а чи є майбутнє? / В.С. Простиченко, Н.В. Садретдінова // Легка промисловість. — 2009. — № 2. — С. 36.
 5. Сисоєнко І.А. Вплив інтеграційних процесів на розвиток льонпереробної галузі / І.А. Сисоєнко // Легка промисловість. — 2007. — № 4. — С. 42—43.
- Стаття надійшла до редакції 25.12.2010 р.*